

En ridefoged kommer på besøg

Solrød landsby efter svenskekrigene i 1600-tallet

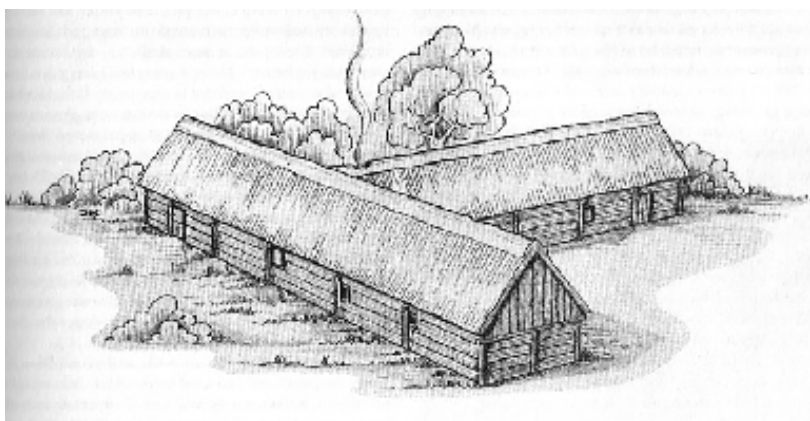
Af Bent Hartvig Petersen

Som beskrevet i hovedartiklen "Landsbyernes tid" har Solrød landsby med sine 18 gårde og en mængde huse ligget samlet omkring kirken siden år 1200 og landsbyen har levet sit nogenlunde fredelige liv skånet for krige og fremmede troppers hærværk. Bønderne var tidligt blevet fæstere og vi ved fra skattelisterne, at gårdene hørte ind under Københavns Slot fra o. år 1600. Ejerne boede for langt væk til at man kunne øve direkte hoveri og man kunne så slippe med at betale "arved" - hoveriydelse - sammen med landgildet.

I 1657 er hele landsbyen ejet af Roskildegård d.v.s. Roskilde bispegaard, som efter Reformationen var tilfaldet Kronen. I jordebogen for dette gods for perioden "Philipi Jacobi Dag 1656 til aarsdagen 1657" ser vi hvad bønderne skulle betale i skat og afgifter.

F. eks. var bonden Morten Hansen, der havde en ganske stor gård, ansat i Hartkorn til 14 Tønder - 3 Skæpper - 2 Fjerdingkar - 9 Album. Han skulle heraf betale i afgift 3 pund byg, 1/2 får, 1 lam, 1 gås, 4 høns og 22 skæpper penge samt i hoveriydelse 3 Tdr.

Går man listen igennem, ser vi at alle bønderne skulle betale tilsvarende, og intet tyder på at de på grund af armod eller andre forhold ikke kunne betale deres ydelser. En ganske vel aflagt landsby.

Sådan så en typisk bondegård ud i 1600-tallet. Den klassiske 4-længede bondegård kom først i 1700-årene. Bønderne boede rimeligt, men primitivt. De jordløse i landsbyerne boede ringere.

Rekonstruktionstegning fra bogen om Pebringegården

Men de fredelige tider varede ikke ret meget længere. I 1657 kom den svenske hær og hærgede landet med bål og brand, og landsbyerne på vor egn fik kærligheden at føle i form af indkvarteringer, tyveri af heste, kvæg og skovkorn. Et par gårde i byen blev brændt af og nogle bondepiger kom "galt af sted" og påstod at årsagen til deres beklagelige tilstand var, at de var blevet taget med vold af "en svensk rytter".

Det var den danske konge Frederik III, der begyndte krigen, men han tog helt fejl af svenskekongen Carl X Gustav, som overraskende hurtigt - efter sin kendte og dristige færd over isen - hurtigt beherskede hele Danmark. Frederik måtte acceptere den ydmygende "Roskilde-fred", der for altid kostede Danmark Skåne, Halland og Blekinge.

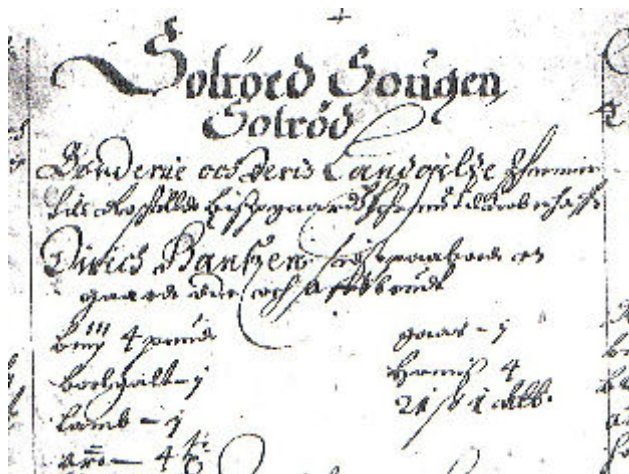

2 kongelige modstandere og fjender. Til venstre svenske Carl X Gustav og til højre hans danske uven Frederik III (konge 1648-1670). Selv om krigen sluttede med den mislykkede svenske belejring af København og svensk nederlag i slaget ved Nyborg, forhindrede stormagterne, at Frederik fik de tabte østdanske lande tilbage.

Som bekendt sluttede krigen med, at svenskerne tabte efter Københavns belejring, hvor byen holdt ud i mange måneder og ikke blev indtaget. Som belønning for borgernes tapperhed skænkede Frederik III Roskilde Bispegaard (Bidstrup) med alt dens jordegods på Sjælland til byen København, og hele Solrød landsby kom således til at tilhøre "Københavns Magistrat". Dette nye ejerskab blev en stor fordel for denne landsby og Magistraten indførte tidligt arvefæsteordningen for alle huse og gårde i landsbyen. Denne ordning var så fordelagtig, at bønderne først i løbet af 1860-erne fik lyst til at købe gårdene fri og blive selvejere.

I 1662 tager Statsmagten fat på en samlet vurdering af bøndergodset i landet for at få overblik over skattemulighederne, og Rentekammeret udarbejder en matrikel (d.v.s. en skattematrikel), som forarbejdes til den første egentlige matrikel, der kommer i 1664 (Frederik III's matrikel)

Her ser vi indledningen til matriklen for Solrød Sougen i 1662. Bønderne och Deris Landgilde Termin till Roskilde Bispegaards Lehn

DIRICH HANSEN er først paaboende en gaard **øde och affbrendt** ...

Vi ser at han skal yde Byg 4 pund, 1 Boelgalt, 1 Lamb, 4 Tdr Are (hoveripenge), 1 gaas, 4 høns og 21 Sk 1 Alb i penge.

Og her er det så, at **ridefogeden** kommer ind i billedet. Som nævnt har Københavns Magistrat overtaget Bidstrup Gods ved Roskilde og dermed ejerskabet til bl. a. hele Solrød landsby. Byens vise fædre (Magistratens "32 Mænd") er jo godt klar over, at det står sløjt til i landsbyerne efter svenskernes brutale besøg, og har åbenbart indset, at de hårdest plagede bønder ikke kan betale de skatter, som de retteligt efter matriklen skal betale.

På Bidstrup Gods er Mogens Hansen ridefoged og godsforvalter, og han sadler så sin hest og tager fat på et stort stykke arbejde med at besøge de landsbyer, som godset ejer ud over Sjælland. Han syner så hver enkelt gård i alle landsbyerne og vurderer bygningernes tilstand, besætningen, hvad der er sået og om bonden i øvrigt har nogen mulighed for at betale sin landgilde i korn og penge. Vi må tro, at bønderne har været lidt ængstelige over den fine og magtfulde mands besøg.

Men vi ser så Mogens Hansen som en realistisk embedsmand, der tilsyneladende er klar over, at Staden Kjøbenhavn er bedst tjent med, at bønderne får en ærlig chance for at komme til

fode igen. I en kopi af matriklen ovenfor gør Mogens Hansen så sine bemærkninger om bøndernes muligheder for at betale, og vi ser her et par eksempler på, hvad han beslutter:

*** Peter Hansen: "Gaarden er nestendels affbrent efter hands Thingswidners Udvisning. Har saaed i fior Rug 5 tdr, Byg 10 tdr, bleff nesten opbrennt, kan derfor intet i aar giffes uden de smaa Ritsel med det første som er Lam, Gaas, Høns..."**

*** Laurids Nielsen: " Saaed Rug 5 Skp, Byg 6 Skp. Er forarmed. Skal yde for tilkommende Aar 4 Skp. Byg ...-"**

Peder Hansen slipper altså med at betale "småredsel" d.v.s. et lam, en gås og et par høns, men han undgår de store beløb i korn og penge.

Laurids Nielsen (som kun har fået sået ganske lidt) slipper helt for at betale, da han er "forarmed" og skal derfor først betale næste år.

Vi ser her, at begge disse bønder får en fair chance for at komme videre og på sigt betale deres skatter.

De øvrige bønder og husmænd i byen får samme behandling af den fornuftige ridefoged og godsforvalter.

Det kommer dog alligevel til at knibe for Solrøds bønder at komme i gang igen efter svenskernes besøg. Vi ser, at der i de næste 20 år sker store udskiftninger af fæstere på gårdene, et tegn på at det nok har knebet.

Fra Ludvig Holbergs komedier får vi det indtryk, at en ridefoged normalt var en halvdum bondeplager. Men Mogens Hansens besøg og hans beslutninger giver god grund til at ændre den almindelige opfattelse af, hvad en ridefoged var og hvordan han fungerede. Her ser vi en dygtig og realistisk godsforvalter, der også ville bønderne det vel.

Mogens Hansen lagde med sin fornuftige behandling af Solrøds bønder op til 200 års gode forhold for dem som fæstere under Københavns Magistrat.

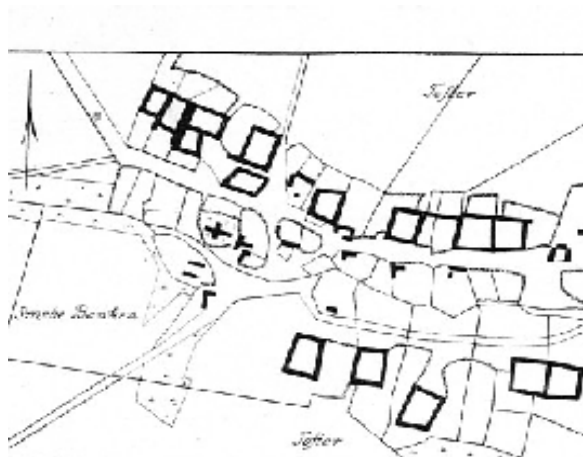

Fig. 13. Solrød 1804.

Endnu 150 år efter ridefoged Mogens Hansens besøg i 1662 lå alle gårdene og husene samlet i Solrød landsby.

Kildehenvisninger:

- Roskildegaard's Jordebøger 1657 [Rigsarkivet]
- Matrikel Roskilde Bispegaard's Len 1662 [Rentekammeret]

- Bidstrup Gods Jordebøger 1661-62 [Københavns Stadsarkiv]
- Politikens Danmarks Historie 1964